

Juan GOIKOETXEAREN hilberria (1913-1983)

Abuztuaren 5eko goizeko zortzietan Aita Juan Goikoetxea hil zitzaigunean, euskal idazle txairi eta garden soila baino gehiago galdu genuen euskalzaleok: hots, 20garren mendeko euskal literaturaren Urrezko Aroa ohi deritzagun hura sorrerazi eta osatu zuten zenbait lagun —batez ere gaztetan urte gehixeago edo gutxi xeago jesuita izanen— lekuko ezohizkoa eta are ezagule askojakina. Bertatik bertara ezagutu zituen, izan ere, etxe berean elkarrekin biziz, batetik Aita Estefania eta Zaitegi; beste batzuekin inoiz batera bizi ez bazen ere, asko zekien, bestetik, Orixez, Lauaxetaz eta Ibinagabeiti az, bera baino zaharrago ziren hauen kidekoekin, Orixerenekin batez ere, batera bizi eta beroiekin maiz mintzatua bait zen. Idazle horien berri azken urteotan jakin nahi izan duen askotxok —neronek aurrena— jo du aspaldi honetan

Juan Goikoetxea Maiza (1913-1983)

Aita Goikoetxearengana albiste eske eta argibide bila. Galdetu bestela Velez de Mendizabal, Intxausti, Barandiaran eta gehiagori. Artxibo biziaren antzeko zen, izan ere, oroimen harrigarritz hornitua, eta mila pasadizu eta gertari eta lekukotasun zituen gogoan: halakok esana, halakori gertatua, halakogandik entzuna.

Loiolan 1930eko abuztuaren azken egunean jesuita sartu zenean, bere biziaren ordu arteko hamazazpi urteen berri hitz hauen bidez eman zuen orrialde batean: "Joantxo Goicoechea Maiza. Naci el 8 de Mayo de 1913 en Cerain, Guipúzcoa. Mis padres: José Ignacio y María, superstitibus. Estudios: In Xaberiana apostolica schola latinae linguae per 4 annos studui necnon aliquibus materiis baccalaureati operam dedi". Latina piska bat dakiena aise ohartzen da, horko *superstitibus* delako hori gorabehera, buruz ongi jantzia zetorrela gure Zeraingo mutil gaztea Xabierko ikastetxetik Loiolara, nobiziaduari ekitera. Ez zioten ordea Madrillgo agintariak nobiziadu bi urteak Loiolan burutzen utzi, bada 1932ko Urtarrilaren azkenaldean hemengo jesuita guztiak herbestera jaurti zituzten; hauek Belgikara bildu eta hango Tournai deritzan herrixkan amaitu zuen nobiziadua, ondoren Humanitate-Erretorikak bi urtez eta Zientziak beste batez ikasten zituelarik.

Humanitate-Erretorikak ikasten hastean izan zuen euskal letrekin lehen ukitua, eta hori lehen aipatu dudan Aita Estefania, Joantxoren Literatur irakaslearen, bidez. Orixeren urte berean, 1907an, Loiolan nobizio sartua zen Aita Estefania bilbotarra, Orixe jesuita izan zen hamasei urteetan honen adiskide min-mina eta Orixe Lagunditik atereaz gero honen euskal lanetan gidari, bultzagile eta kritikalaria izana. Hamabi urtetan zehar Erretoriko gazte euskaldunen Literatur irakasle izanik haiengan izan zuen eragin bortitza eta txertatu zien euskal letren zaletasuna aztertzeke dago oraino. Gogora dezagun soil-soilik Lauaxeta, Zaitegi, Ibinagabeitia, ezagunenak baizik ez aipatzearren, haren ikasle izan zirela, haren eskutik izkutuan hartu zituztela inoiz irakurri zituzten lehen euskal liburuak eta are harengandik edoski zutela gehienek euskaltzetasuna eta ... zerbait gehiago. Zerbait gehiago hori garbiro nabarmentzen omen bait zitzaion Aita Estefaniari, haren kidekoek aitortu digutenez, nahiz eta ikasle gazteen aurrean beste sentimendu hori ezinbestean izkututzen saiatu behar izan. Ikas-kuntzen garai horretako irakasle-ikasleen arteko harremanen ezaugarri nabaria ditugu Aita Goikoetxeak idatzirik utzi dizkigun honako hitz hauek: "1933an hasi nintzen (euskaraz) idazten. Estefania irakasleak Bilboko hizparringi-mozkin bat eman zidan itzultzeko: "El hundimiento del barco Peñacastillo". Analfabetoa bait nintzen euskaraz, oso itzulpen eskasa egin nuen eta Donostiako "Gure Mutillak"-en ez zuten onzat eman".

Horra, beraz, Aita Goikoetxearen euskal letretango hastapenak eta lehen urratsak Aita Estefaniaren eskutik eginak. Lan gaitzetsi hura eskarmentu eta akuilu izan zuen eta hezur-muinetan betiko kokatua gelditu zitzaion arra. Honela diosku berak ondoren: "Orduan euskara ikasten hasi nintzen, euskal gramatika alegia, eta aldi berean euskal literatura irakurri eta ipuin eta artikulua idazten. Orduan idatzitako lanak urratu egin nituen geroago". Garai beltzak ziren haiek, ordea, eta Espainako gertarien zipriztinak Belgikaraino iritxi ziren, batez ere jesuiten etxeetako barne giroa, Euskalerriko politikaren porrotak jesuita euskaldunei, zahar eta gazteei, ondorio latz-goibelak senti eta pairarazitzen zizkielarik. Aita Estefania, beste apaiz jesuita euskaldun asko bezalaxe, ene osaba bat haien artean, Ameriketara igorri zuten eta erretoriko gazteei azken hamabost urteetan etengabe eduki zuten Euskal Akademiaren itxi eta kendu. Bat baino gehiago izan ziren, halere, izkutuan eta bere kabuz euskara ikasten jarraituak. Honela kontatzen digu Joantxok pasadizu hori: "Gutxi iraun zuen

ikasketa-lan honek; gudia piztu eta berehala debekatu egin bait ziguten euskara. Gotzon Goenaga eta biok ez genuen etsi, hala ere, eta eskola batean biltzen ginen izkutuan, geure irakurraldiak egin eta idaz saioak elkarri irakurtzeko. Ez genuen ezer argitaratu; ezin zen ere eta, aldizkari-errebistak itzaliak izan bait ziren”.

Tournai-tik Marneffe-ra aldatu zen 1935ean Filosofia hiru urtez ikastera eta handik 1938an El Salvador-ko Santa Tekla zeritzan Apeztegi Txikira, beste hiru urtez “Maisualdia” deitzen zitzaien lehen irakas-probak egitera. Bidean harrapatu zuen gaitz larriak bizitza osorako utzi zuen erkin eta mintxo. El-Salvador-ko egonaldi honetan lagun izan zituen, nahiz etxe desberdinetan, Aita Estefania eta Zaitegi; azken hau urte batez bai eta etxe berean bizikide ere. Garai hartako Zaitegiz Goikoetxeak zekizkienak idatziak daude gaur baino lehen eta ez ditut hemen errepikatuko. Hona zer kontatzen digun Joantxok berak hiru urte haiezaz; “Neure Amerikaldian (1938-1941) neure txolarte eskasetan jo eta ke jardun nuen irakurri eta idatzi. Aita Jose Antonio Laskibarren urrezko ezteietan idazlan bat irakurri nion bazkalarteko akademian. Amerikaldi beronetan umetandik gogoan nituen ipuin eta esaerak bildu nituen, ingurrazti-kuaderno bat beterik. Euskadiratzean, aduanalarien beldurrez ezabatu-deuseztu egin nuen bilduma hori zoritxarrez. Estefaniak, liburu asko baitzuen, irakurtzeko ematen zizkidan”. Joantxok maiz aipatu ohi zuen Aita Estefaniaren garai hartako esana da honako hau: “Nere liburutegiko zenbait paper eta txosten gabe ezingo da XXgarren mendeko Euskal Literaturaren historia idatzi”. Hura hil eta gero sutara bota zituen etxekide zital batek haren paper guztiak. Hiru urte haiek latina eta gaztelera apezgai gaztetxoei irakasten eman zituen Joantxok batez ere.

Espainiaratu gero eta Burgosko Oñan egin zituen lau urte Teologia ikasten, 1941etik 1945arte, azkenaurreko urtean apaizturik. Urte haietan euskal aldizkaririk ez omen zela eta ez zuela deus ere argitaratu diosku, baina “geroari begira prestatu egin ginen lanerako, euskereaz ahalik ongien jabetuaz”. Beste urtebete, azkenik, Valenciako Gandian “hirugarren probantza” deritzana egiten eman eta burutuak zituen horrenbestez jesuiten hazibide-aldiko ikasketak eta probantzak; agintariak bizitza ageriko zein langintza eta zein lekutara bidaliko, aiduru eta erne zegoen. Loiola izan zuen lehen igorlekua 1946an eta hantxe ezagutu nuen nik Joantxo nobizio nintzelarik. Hamar urte segidan bizitu zen Loiolan; gero bi Veruelan; beste hamar gero Loiolan, bi Xabierren; beste lau Loiolan eta azken bederatzia nerek in batera eman ditu Donostian.

1946an Loiolara irixtean hasi zen Joantxo euskal lanetan ezaguna izaten: Azpeitiko gazteei euskal eskolak eman, *Luberri* zeritzan nekazal-errebista bertako albaiteko jaunarekin elkar lanean sortu, Loiolako herri irrati berrirako beregisako lanak idatzi, besterenak euskaratu, guztienak orraztu eta jorratu, baina batez ere entzuterik handiena eman zion beste lan hau egin; hots, urtebete luzean larunbata gabeko programan ebanjelioaren azalpena hitz gozoz eta sarkorrez irakurri; *Jakin, Egan, Zeruko Argia*, Jesusen Bihotzaren *Deya* eta Euskaltzaindiaren *Euskera*-n artikulua idatzi, etxe-barneko beste eginkizun ezin-utziek eta betiko minaldiek libre uzten zizkieten txolartean. Berak aitortzen digu: “Nere idazlan guztiak eta euskararekiko nere irrika tarte-lanak izan dira beti, txolarte-betegarriak, osasunak beretzat nahi zituen atsedendaldien betegarriak”.

Itzulpen lanetan zen batez ere trebe eta iaioa, euskara bizi eta herrikoi eta gozoaren jabe eta maisua. Zenbait itzulpen inoiz argitara gabe gelditu dira; hala nola Daniel Restrepo kolonbiarraren “Memorias de una leprosa” eta Xabier de Maistre-ren “La jeune siberienne”; baita ikastoletako arduradunek eskaturik itzuli zuen “Gér-

menes”, berak “Ernamuinak” izendatu zuena ere; baita mutiko-neskatoentzat euskaratua zuen Biblia koxkorra ere; baita urte askotako lanari esker bilduak zituen pertsonen milaka izengoiti eta ardien izenak ere. Beste asko argitaratuak ikusi zituen, hala nola Margo Ederdun Enziklopediaren 10. tomoa “Gizadi osoaren historia” deritzana, erabat agortua; “Seksu-ezibidea”; Heraklitoren idazlan guztiak, griegotik zuzenean euskaratuak, “Heraklito, izadiari buruz” deritzan sorta; Jesusen Lagundiko Santuen Meza-liburua; Loiola probintziako zenbait urtetako berri eta albisteak, eta abar. Eta azkenik bere biziko lan guztien artean maiteena zuen eta hil baino hilabete pare bat lehenago argitaratua ikusi zuen *Juan Bautista Gamiz Ruiz de Oteo, XVIIIgarren mendeko arabar euskal-erdal olerkaria* liburua, Arabako Aldundiak eta Euskaltzaindiak argitara berria.

Gizon umil, maitagarri, gozo eta amultsua zen Joantxo, bizian ezagutu dudan gutxi bezalakoa. Gorputzez eta izpirituz, jazkeraz eta izaeraz fina eta apaina. Bare eta baketsua bera, eta inguruan ere bakea ereiten zuena. Arimaren gidari izan zutenek aho batez aitortu digutenez, begi zoli eta ernekoa, inoren barneko mugimendu eta izpirituen jaidurak ezagutu eta ikertzeko. Haren esaera batzuk dira honako hauek: “Inoiz ez dut nahi nuena egin ahal izan”, edo “Zuloak betetzen iragan dut bizi osoa”, edo “Biziki mingarri zait inori ezetz esatea”, edo “Inor ohartzeke nahi dut mundutik joan”.

Halaxe joan ere zen, zaratarik eta abarrotsik atera gabe, Euskaltzaindiaren laguntzaile eta euskal idazle txukun eta txairo zen gure Joantxo. Goian bego.

Patxi Altuna S. I.